

НАУКОВИЙ ДЕБЮТ

УДК 342.3

Маиталер О. В.

ЗМІШАНА ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ТА ЇЇ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Розглянуто моделі змішаної форми правління, підходи до розуміння поняття змішаної форми правління. Пропонується оцінка моделей державного правління в Україні, що склалися відповідно до Конституції України 1996р. та Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р.

Починаючи з 1991 р., від запровадження в Україні посади президента, питання розмежування владних повноважень між виконавчою та законодавчою гілками влади становило одну з головних проблем політичного життя України. Після тривалого конституційного процесу в 1996 р. було ухвалено Конституцію, що передбачала «змішану», так звану «президентсько-парламентську» модель організації взаємодії між гілками влади. Водночас суперечки щодо того, яка ж форма правління насправді потрібна Україні, тривають (і особливо загострилися) з серпня 2002 р., коли тодішній Президент України Л. Кучма проголосив необхідність проведення конституційної реформи в Україні. Після прийняття Верховною Радою України 8 грудня 2004 р. змін до Конституції України питання форми державного правління і розподілу повноважень у трикутнику «президент-парламент-уряд», які передбачають суттєві зміни у формуванні законодавчої та виконавчої гілок влади, набуло нової актуальності. Адже на порядку денному гостро постало питання впровадження в життя норм Закону та можливого коригування окремих його положень, а також, наскільки пропонувані зміни є справді ефективним механізмом забезпечення успішного функціонування політичної системи нашої держави.

При цьому досить часто серед науковців і політиків доводиться чути про те, що політична реформа, здійснювана в Україні, передбачає перехід України від «президентсько-парламентської» до «парламентсько-президентської» форми правління [3], однак, на жаль, не завжди в ці поняття вкладається коректний теоретичний зміст. Умов-

но вважається, що виконавчу владу в різних країнах зі змішаною формою державного правління «розподілено» між президентом та урядом по-різному. Якщо головні повноваження у сфері виконавчої влади належать президентові, можна говорити про президентсько-парламентську республіку. У разі ж зосередження відповідних повноважень в уряді - про парламентсько-президентську. Однак така класифікація є доволі умовною, адже, по суті, неможливо чітко розмежувати зазначені два варіанти змішаної республіканської форми (це визнають деякі дослідники, зокрема В. Шаповал [6: 39-40]). До того ж державна практика не завжди ґрунтується на приписах основних законів, і фактична роль того чи іншого органу у здійсненні влади може бути дещо іншою, ніж та, яку передбачено конституцією.

Аби запобігти спекуляціям цими термінами, важливо розглянути модель змішаної форми державного правління, проаналізувати різні підходи до її визначення й оцінки і, базуючись на цих концептах, визначити форму правління, яку ми маємо в Україні до та після впровадження політичної реформи, законодавчо закріпленої 8 грудня 2004 р.

Слід визнати, що форми державного правління, а також розподіл повноважень у трикутнику «президент-парламент-уряд» мають велике значення в науковій та публіцистичній літературі. Серед робіт українських дослідників, присвячених передусім питанню поділу влади у різних політичних системах, варто відзначити праці В. Кампо, Л. Кривенко, М. Козюбри, В. Пото-

рілка, В. Шаповала, серед російських дослідників - А. Мішина, Б. Страшуна, В. Чиркіна. Ці автори розглядають форми державного правління переважно з юридичної точки зору, класифікуючи їх за формально-юридичними критеріями джерела влади та способу формування вищих органів державної влади. Натомість такі автори як, наприклад, Р. Павленко, С. Рябов, В. Якушик у своїх працях звертають увагу на реальні повноваження державних органів та інститутів влади, визначення суб'єктів, які де-факто мають пріоритет у здійсненні державного керування.

Питання форми державного правління залишається актуальним і у західній політичній науці - зокрема, тут докладно розглядаються саме поняття змішаної форми правління, теоретична модель та практичне її функціонування у різних країнах. Варто відзначити праці таких відомих дослідників, як М. Дюверже, Р. Елджі, Дж. Кері, Дж. Сарторі, М. Шугарта. У цій статті розглянуто підходи, які пропонують зарубіжні дослідники, щодо розуміння поняття змішаної форми державного правління.

Під *формою правління* в літературі слід розуміти характеристику структури і взаємин органів держави (законодавчої, виконавчої та судової влади, або у країнах, де поділ влади не визнається, - інших вищих органів державної влади). Це поняття містить такі компоненти: норми та практику, що стосуються виду, структури, правового становища вищих органів державної влади; норми та практику, що характеризують взаємини між цими органами; норми та практику зворотного зв'язку між органами правління і тими, ким управляють [2: 8].

Традиційно розрізняють дві основні форми правління, що мають кілька різновидів: монархія (абсолютна, дуалістична, конституційна) та республіка (президентська, парламентська, змішана, радянська) [5:454^67]. На практиці країни часто поєднують ознаки декількох із цих «ідеальних типів», однак у цілому така класифікація допомагає встановити основні закономірності статусу і взаємин органів державної влади. У статті досліджується один із різновидів республіканської форми правління - змішана форма, чи, як переважно згадується у західній політичній науці, напівпрезидентське правління.

Дискусії стосовно існування моделі змішаної форми правління

Свого часу успіх П'ятої Республіки Франції привернув до себе увагу багатьох дослідників і політиків, які розпочали розглядати подібні системи правління як альтернативні президентській

і парламентській. Як пише А. Лійпгарт, «французька змішана модель є, мабуть, найвпливовішою західною моделлю, на яку орієнтуються нові демократії у колишньому радянському блоці. Вона стала взірцевою моделлю не тільки для країн, що колись були її колоніями або є близькими сусідами, а й для більш віддалених, таких, наприклад, як Шрі-Ланка» [10: 26]. Система, встановлена Конституцією 1958 р. (зі змінами 1962 р., що запроваджували прямі вибори президента), передбачає існування інституту президента, котрого обирає не парламент, а народ (переважно прямо або опосередковано), як у президентських системах, та прем'єр-міністра, що потребує підтримки з боку парламенту, як у парламентських системах. Втім, часто дискусії ведуться стосовно питання, чи є французький приклад моделлю-шаблоном, а чи просто успішним історичним прецедентом поєднання рис президентської та парламентської систем у єдиній інституційній моделі.

Зокрема А. Лійпгарт зазначає, що не існує єдиної «напівпрезидентської» моделі П'ятої Республіки. «Дещо помилковим, хоча й близьким до правди, є уявлення про режим П'ятої Республіки як про єдину структуру, яка здатна просто взаємно пристосувати дві моделі, тобто «парламентський та президентський аспекти, залежно від того, чи має партія президента більшість у законодавчому органі» [70: 8]. З плином часу правління у Франції помітно еволюціонувало, зазнавши змін як у своїх формальних інститутах, так і в рушійних політичних силах. Деякі автори виділяють кілька етапів у формуванні напівпрезидентської моделі та її проявах («Раціоналізована» парламентська модель (1958), модель «ліберальної диктатури» (1958-1962), «гіперпрезидентська» (1962-1974; 1981-1986), «поміркована президентська» модель (1974-1981; 1988-1993), модель «прем'єр-президент» або «співіснування» (1986-1988; 1993-2000) [1]. Після 2000 р., коли перемогу на парламентських виборах отримала пропрезидентська партія, знову спостерігаємо зміцнення президентської влади. Враховуючи цю історичну еволюцію, М. Дюверже дійшов висновку, що така система функціонує, щоразу тяжіючи або до парламентської, або до президентської моделі, де президент може користуватися ширшим впливом, ніж це передбачається положеннями конституції - якщо президент є представником тієї політичної сили, яка має більшість у парламенті. Таким чином, функціонування «змішаної» політичної системи значною мірою залежить від політичної кон'юнктури та від особистості президента.

Натомість деякі автори, зокрема Дж. Сарторі, заперечують «альтернативну інтерпретацію» французької моделі, характеризуючи її як цілісну систему і визначаючи терміном «коливання». «Чергування припускає перехід з одного стану в інший, в той час як коливання - це рух в межах однієї системи. При коливанні щось завжди залишається постійним» [4: 118]. Дж. Сарторі вважає, що французька напівпрезидентська форма правління є дійсно *змішаною системою*, яка ґрунтується на гнучкій подвійній владній структурі, тобто «двоголовій» виконавчій владі, де «перша голова» змінюється (коливається) в разі зміни комбінацій більшості. Така залежність системи влади від поточної розстановки сил на політичній арені не зовсім відповідає канонам конституційного права, зате надає французькому політичному ладу необхідну гнучкість, що виявляється більш ефективною.

На мою думку, незважаючи на те, що французьку систему і справді можна розцінювати як успішний історичний прецедент, все ж існує певний набір основних інституційних характеристик, які дають змогу говорити про модель змішаної форми правління, придатної для практичного застосування її іншими країнами, за умов адаптації цієї моделі до відповідних соціально-політичних умов.

Теоретичні проблеми визначення терміна «змішана форма державного правління»

У науковій літературі існують серйозні розбіжності у визначенні терміна «змішана форма правління» та переліку країн, які можна класифікувати як змішані.

Термін «змішана форма правління» (точніше, як зазначають західні дослідники, напівпрезидентська *-semi-presidential*), за свідченням М. Дюверже, вперше було вжито журналістом, засновником газети *Le Monde* Хубертом Бев-Мері у 1959 р. Однак можна сказати, що досі значення цього терміна не є чітко визначеним. В академічному контексті поняття напівпрезидентської форми правління першим ґрунтовно розробив уже згадуваний нами французький дослідник М. Дюверже (у працях 1970-1992 рр.). Зокрема, у 1970 р. учений запропонував визначення, відповідно до якого «напівпрезидентське правління характеризується тим, що глава держави обирається шляхом прямих загальних виборів і володіє повноваженнями, більшими за повноваження президента при парламентському правлінні. Однак уряд складається з прем'єра і міністрів і може бути відправлений у відставку в результаті голосування парламенту» [7: 2]. Згідно з цим твер-

дженням, список держав зі змішаною формою правління налічував три західні демократії: Австрію, Фінляндію і Францію. До них у 1971 р. дослідник додав ще Ірландію.

Остаточне визначення М. Дюверже виклав у працях 1978 і 1980 рр.: «правління можна вважати напівпрезидентським, якщо конституція поєднує три елементи:

- 1) президент республіки обирається шляхом загальних виборів;
- 2) він володіє доволі значними повноваженнями;
- 3) на противагу йому є уряд, який, однак, залишається при владі лише в тому випадку, коли парламент не висловлює йому свою недовіру» [7: 186].

Відповідно до цього визначення шість країн можуть класифікуватися як напівпрезидентські: Австрія, Фінляндія, Франція, Ісландія, Ірландія, а також Португалія. Однак після змін, що сталися в Центральній-Східній Європі після розпаду СРСР, до цього списку додалися, зокрема, Польща і Румунія.

Існують й інші підходи до визначення змішаної моделі державного правління - а отже, й інші списки країн. Зокрема, О'Неїлл вживає термін «напівпрезидентська» до такої політичної системи, де 1) виконавчу владу поділено між прем'єр-міністром та президентом як главою держави та 2) президент володіє значними повноваженнями [9: 4]. Це означає, що О'Неїлл пропонує країни з прямо обраними, але слабкими президентами (зокрема, Австрію, Ісландію і Ірландію) не відносити до напівпрезидентських, в той час як країни з непрямо обраними, але сильними президентами (Албанію і колишню Чехословаччину) - відносити.

Натомість Дж. Сарторі пропонує свої ознаки:

- 1) глава держави (президент) обирається на основі всенародних виборів, прямим чи непрямым голосуванням на визначений термін;
- 2) глава держави розділяє виконавчу владу з прем'єр-міністром таким чином, що це призводить до структури двоїстої влади, чий три визначальні критерії такі:

а) президент незалежний від парламенту, однак він не уповноважений управляти один чи безпосередньо, тому його воля повинна передаватися і здійснюватися через його уряд;

б) і навпаки, прем'єр-міністр і його кабінет є незалежними від президента в тому, в чому вони є залежними від парламенту: вони є суб'єктами або парламентської довіри, або недовіри (чи обох), але в будь-якому випадку кабінету необхідна підтримка більшості в парламенті;

в) структура двоїстої влади за напівпрезидентської форми правління допускає різні види рівноваги, а також зміну переваги повноважень у межах виконавчої влади за суворого виконання умови, що існує «потенціал автономності» кожного елемента виконавчої влади [4: 125].

Прикладами країн з напівпрезидентським правлінням, згідно з Дж. Сарторі, є Фінляндія, Франція, Шрі-Ланка.

Така різноманітність визначень і дискусії в науковій літературі окреслюють певні проблемні питання, які мають важливе значення для нашого розуміння феномена змішаної форми правління. Це - критерій прямих виборів президента і проблема сильної президентської влади.

Першим елементом дефініції М. Дюверже є те, що «президент республіки обирається на основі загального голосування». Однак не всі країни, які дослідник відносить до переліку країн з напівпрезидентським правлінням, витримують цей критерій, наприклад Фінляндія. Як стверджують Шугарт і Кері, «до реформи виборчої системи у 1988 р. фінський президент обирався непрямым шляхом (аристократією, а фактично партійними блоками), що не робить її суттєво відмінною від парламентської системи» [77: 213]. Проте на противагу їм Дж. Сарторі пише: той факт, що у Фінляндії вибори колегії виборників фактично контролювалися партіями, є несуттєвим. Імовірно, результати були б такими і без партійного контролю, хоча шанси приходу до влади президента від меншості дуже збільшилися б. Якщо порівняти функціонування систем у Фінляндії й Італії, що мають схожі партійні системи, можна побачити суттєву різницю, що робить Фінляндію відмінною від парламентської системи [4: 132].

Іншою проблемою є надання президенту суттєвих повноважень у виконавчій сфері. Адже перелік країн, запропонований М. Дюверже, містить країни як із сильним, так і зі слабким президентом. Багато дослідників критикують М. Дюверже за те, що він об'єднує зовсім не-

схожі країни. Наприклад, Ногвейра Алкала (Nogueira Alcalá) зауважує, що «де-юре» і справді шість згаданих М. Дюверже західних демократій можна віднести до напівпрезидентських, але «де-факто» сумнівними напівпрезидентськими країнами є Австрія, Ісландія та Ірландія зі слабкою президентською владою [8: 10]. Подібну думку висловлює також і Дж. Сарторі [4: 120]. Однак у відповідь на критику М. Дюверже стверджує: якщо до парламентських систем можна зараховувати італійську й німецьку, які працюють по-різному, то чому не можя до напівпрезидентських зараховувати такі ж різні Веймарську Німеччину, Фінляндію, Францію, Австрію, Ісландію, Ірландію і Португалію?

Щоб розв'язати цю суперечку, британський дослідник Роберт Елджі пропонує таке визначення: «змішаною можна назвати таку форму правління, де обраний народом на певний термін президент існує поряд з прем'єр-міністром і кабінетом, які відповідальні перед парламентом» [9:13]. Перевага такого визначення в тому, що воно, поперше, зазначає, як президент і уряд приходять до влади і залишаються при владі, однак не говорить про реальні повноваження цих двох акторів. По-друге, воно враховує критику Дж. Сарторі стосовно прямих виборів, адже «обраний народом президент» включає і прямі, і «схожі на прямі» вибори. Отож, дореформенна Фінляндія може входити до переліку країн змішаної моделі правління. Крім того, в дефініції відсутнє твердження про значні президентські повноваження, що дає змогу і країні зі слабким президентом (Австрія, Болгарія, Ісландія, Ірландія), і країні з сильним президентом (Франція, Росія), а також країні з певним обмеженням президентської влади (Фінляндія, Польща, Португалія) класифікувати як напівпрезидентські. На основі цього визначення Р. Елджі будує таблицю країн зі змішаною формою правління (дані на 1998 р.) [9] (табл.).

Однак запропоноване визначення має певний недолік: автор не зазначає, що він має на увазі під відповідальністю уряду перед парламентом, адже

Таблиця

Африка	Америка	Азія/Середній Схід	Центральна і Східна Європа	Колишній СРСР	Західна Європа
Ангола Бенін Буркіна-Фасо Кабо Верде Габон Гана Мадагаскар Малі Намібія Нігер Того	Домініканська республіка Гайана Гаїті	Ліван Мальдіви Монголія Південна Корея Шрі-Ланка	Болгарія Хорватія Македонія Польща Румунія Словенія	Вірменія Азербайджан Білорусь Грузія Казахстан Киргизстан Литва Молдова* Росія Україна Узбекистан	Австрія Фінляндія Франція Ісландія Ірландія Португалія

в багатьох згаданих країнах характер взаємовідносин між ними суттєво різниться. У першу чергу визначальним є те, хто формує виконавчу владу і перед ким уряд несе відповідальність - президентом чи парламентом. Цю проблему значною мірою вирішує класифікація уже згадуваних нами дослідників М. Шугарта і Дж. Кері, які пропонують розрізняти два основні типи змішаної форми правління: **президентсько-парламентський і президентсько-прем'єрський** [11: 23].

У президентсько-парламентських країнах (класичним прикладом цієї системи є Веймарська республіка, що існувала у Німеччині протягом 1919-1933 рр.) президент пропонує кандидатуру прем'єр-міністра, однак вона має бути схвалена парламентом. Парламент також може висловити кабінету недовіру. Але більш широкі повноваження контролю за урядом має президент: він може самостійно призначати та звільняти міністрів (за згодою прем'єра або й без неї). До того ж формування нового уряду пов'язане з обранням нового президента, а не нового парламенту, що створює додаткову відстань між урядом та партійними фракціями. Це робить положення глави держави досить зручним: маючи повноваження контролю над урядом, він, однак, вважається таким, що не несе відповідальності за урядові рішення, оскільки після затвердження кандидатури прем'єра парламентські фракції фактично ніяк не впливають на склад та діяльність уряду (крім крайнього заходу - оголошення недовіри), партії, подібно до ситуації в президентських країнах, мають мало стимулів до організації, партійної дисципліни, тісної співпраці з урядом у підготовці законопроектів [2: 43-44]. Це, власне, підтверджується практично: досвід країн, де застосовувалася така модель (Португалія у 1976-1982 рр., Шрі-Ланка, Перу, Намібія, а також Веймарська Німеччина 1919-1933 рр. і Чилі 1896-1925 рр.), свідчить про неефективність подвійної відповідальності уряду і перед парламентом, і перед президентом. Можна стверджувати, що парламентсько-президентська система є ускладненим варіантом президентської - із збереженням впливу президента на прийняття рішень і водночас із забезпеченням йому можливості перекласти відповідальність на прем'єр-міністра.

У президентсько-прем'єрських державах ініціатива у формуванні уряду також належить главі держави, який фактично і призначає прем'єра й міністрів. Однак новий уряд має пройти процедуру інвеститури - отримання згоди парламенту з його складом та/або програмою діяльності. Крім того, формування нового уряду тут пов'язане з обранням нового парламенту. Ці чинники

вимагають врахування розстановки політичних сил у парламенті, що створює можливості для участі партій в уряді, стимулює їх до формування блоків і розподілу урядових місць, а відтак до співпраці з урядом і підтримки його ініціатив. Урядовці можуть бути позбавлені посад лише за поданням прем'єра, що забезпечує їх лояльність саме до глави кабінету. Подібна логіка діє і щодо призначень голів державних адміністрацій на місцях. Отже, ця модель ставить стабільність уряду в залежність від кількості партій в уряді і зв'язків між ними. Але незалежна роль глави держави здатна спрацювати як стабілізуючий чинник: у разі відставки уряду саме глава держави вирішує, хто буде наступним прем'єр-міністром. Ефективність цього вибору залежить від здатності глави держави призначити особу, спроможну отримати підтримку парламентської більшості. Якщо це неможливо зробити, глава держави може з власної ініціативи розпустити парламент і призначити нові вибори [2: 44].

Крім власне Франції, президентсько-прем'єрську модель змішаної форми державного правління запровадили Ірландія, Ісландія, Фінляндія, з 1982 р. - Португалія, а після розпаду комуністичної системи - Польща й Хорватія. Визначальною рисою цієї моделі є те, що в силу конституційного визначення повноважень, способу й відповідальності уряду (Польща, Португалія) або традицій практичного здійснення загальних конституційних положень (Ірландія, Ісландія, Фінляндія) ключова роль у визначенні політики уряду належить прем'єру, який спирається на підтримку парламентської більшості та відповідальний перед нею.

Таким чином, президентсько-прем'єрська модель видається найзбалансованішою, містить переваги парламентської (заохочення партій до контролю за урядом і відповідальності за наслідки врядування) і президентської (роль президента як арбітра) моделей, а отже, є найоптимальнішою до запровадження новими демократичними державами.

Втілення змішаної форми державного правління в інституційній практиці України

Як відомо, Конституція України 1996 р. стала результатом політичного компромісу між різними силами у парламенті та поза ним і залишає нерозв'язаними багато питань, особливо у сфері взаємин у трикутнику «президент-парламент-уряд».

Відповідно до п. 9 ст. 106 Конституції Президент України «призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; призначає повноваження Прем'єр-міністра України та

приймає рішення про його відставку», а частина 1 ст. 115 установлює, що «Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраним Президентом України», а не перед новообраною Верховною Радою України.

Тобто президент України ділить право призначення прем'єра з Верховною Радою. Отримавши підтримку більшості депутатів, прем'єр начебто стає «прем'єром парламентської більшості». Проте використати переваги, які надає йому підтримка більшості законодавців, прем'єр не може: президент має право відправляти прем'єра разом із урядом у відставку, незважаючи на те, чи має прем'єр підтримку в парламенті. Крім цього, частина 10 ст. 115 також зумовлює використання на користь глави держави положення про припинення ним повноважень членів Кабінету Міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади та голів місцевих держадміністрацій. Отже, де-факто виконавча влада є під патронатом глави держави, перебуваючи у стійкому інституційному конфлікті із законодавчою владою, однак де-юре президенту не належать виконавча влада і відповідальність за її здійснення.

Таким чином, відповідно до термінів Шугарта й Кері, Конституція нашої держави передбачає «президентсько-парламентську» модель організації взаємодії між гілками влади з усіма вищезазначеними недоліками цього типу.

Водночас Закон України «Про внесення змін до Конституції України», прийнятий Верховною Радою України 8 грудня 2004 р., демонструє намагання вирішити ці суперечності і, за словами багатьох експертів та народних депутатів, зміцнити культуру й процедури парламентаризму. Однак, на мою думку, закон хоча і містить декілька позитивних положень, проте часто штучно намагається врегулювати ті процедури, які в демократичних країнах працюють відповідно до виробленої історичною практикою культури парламентаризму, а тому не обов'язково прописані в Основному Законі.

Зокрема, частина 11 ст. 85 Закону передбачає, що Верховна Рада України здійснює процедуру інвестиції - «розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України», а частина 12 цієї статті - «призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, [...] вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України». Крім того, відповідно до ст. 115 Закону «Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України». Отже, згідно з вищезазначеними підходами запропонована

політична реформа передбачає перехід України від президентсько-парламентського до президентсько-прем'єрського типу змішаної форми правління, запроваджуючи в Україні інститут політичної відповідальності уряду перед парламентом.

На жаль, інші положення Закону видаються не такими оптимістичними - зокрема, це стосується положення про пролонгацію повноважень Верховної Ради України, пропозиції про впровадження імперативного мандата народного депутата України (норми про дострокове припинення повноважень члена парламенту в разі «невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій), або виходу народного депутата України з такої фракції»), введення до Основного Закону такого суб'єкта політичного процесу, як «коаліції депутатських фракцій». Практично в жодній із сучасних конституцій не існує вимоги формувати «більшість» як певний інститут. Переважно йдеться про формування коаліцій, які вирішують питання своєї діяльності у межах політичних угод, а не жорстких норм конституційного права, чим забезпечується необхідна гнучкість взаємин парламенту й уряду, тобто вирішення проблеми оптимізації взаємин «парламент-уряд», як і питання усунення поширеної практики переходів народних депутатів із фракції в фракцію, лежить в площині політико-етичній, а не юридичній. Як зазначає дослідник Н. Полсбі, коаліції - це угоди, але не одноразові («одноденки»), а які діють день у день. «Поняття коаліції припускає хоча б невелику згуртованість, тобто визначене постійне порозуміння за низкою проблем» [4: 86]. Водночас явище незгуртованого правління інший дослідник, Дж. Сарторі, називає *асамблеєризмом* - специфічним типом правління з такими ознаками: 1) кабінет міністрів не керує законодавчим органом; 2) влада не є об'єднаною, а розпорошена і роздроблена; 3) відповідальність, у цілому, зникає; 4) партійна дисципліна слабка або взагалі не існує; 5) прем'єр-міністри та їхні кабінети не можуть діяти швидко й рішуче; 6) коаліції рідко допускають суперечності й завжди невпевнені у підтримці законодавчого органу; 7) уряд не може діяти вільно й чітко проводити свою політику [4: 106]. На жаль, досвід частішої зміни урядів в Україні, труднощі в узгодженні між політичними партіями основних позицій з приводу тих чи інших питань, відсутність відповідальності за те, що відбувається головним чином пристосування до політичної ситуації, а не

відстоювання стійкої політичної позиції, свідчить - політичній системі України великою мірою властиві ознаки асамблеїзму.

Враховуючи вищезазначене, для посилення ролі парламенту та реалізації деяких інших політичних ідей політичної реформи бракує не юридичних механізмів, а відповідних політичних умов, зокрема не штучно створеної, а нормальної, ідеологічно згуртованої й політично відпові-

дальної парламентської більшості. І з цієї точки зору ставити питання про те, яка з форм правління - парламентська чи змішана (з її різновидами - президентсько-парламентською та президентсько-прем'єрською) є більш демократичною, некоректно, оскільки їхня демократичність (чи, навпаки, авторитарність) залежить від певних політичних і духовних умов, у яких ці форми правління функціонують.

1. Кілер Д., Шейн М. Моделі демократичного устрою у Франції часів V Республіки: еволюція інститутів, діячів та режиму // Розподіл повноважень між гілками влади в умовах суспільно-економічної кризи (доповіді, презентації та дискусії) / Наук.- практ. конференція, м. Київ, 7-9 квітня 1995 р.- К., Програма сприяння Парламенту України, 1997.
2. Павленко Р. М. Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід.- К.: ВД «КМ Академія», 2002,- 253 с
3. Парламентсько-президентська форма правління: Україна та німецький досвід: збірник наукових праць / За наук. ред. Розпутенка І. В.- К.: К.І.С., 2003.- 194 с.
4. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. Дослідження структур, мотивів і результатів.- К.: АртЕк, 2001.
5. Сравнительное конституционное право / РАН. Ин-т государства и права; [Топорнин В. Н., Чиркин В. Е., Юдин Ю. А. и др.; Ред. колл.: Чиркин В. Е. (отв. ред) и др.] - М.: Манускрипт, 1996.
6. Шаповал В.М. Конституція і виконавча влада, - К.: Юрінком Інтер, 2004.- 80 с
7. Duverger M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government // European Journal of Political Research,- 1980.- (8) 2.
8. Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe.- New York: Oxford University Press, 1999.
9. Elgie R. The politics of Semi-Presidentialism. <http://www.oup.co.uk/pdf/0-19-829386-0.pdf>
10. Lijphart A. ed., Parliamentary Versus Presidential Government,- New York: Oxford University Press, 1992.
11. Shugart and Carey. Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics,- New York: Cambridge University Press, 1992.

O. Mashtaler

SEMI-PRESIDENTIALISM: THEORETICAL MODEL AND ITS EMPIRICAL IMPLEMENTATION

The article is dedicated to examination of semi-presidential model, elucidation of the approaches concerning the concept of semi-presidentialism, mainly by the foreign researchers. On the basis of these notions the effort to define the character of the form of government in Ukraine is made, according to the Constitution of Ukraine 1996 and the Law of Ukraine «On introduction of changes to the Constitution of Ukraine» of December 8, 2004.